

УДК [930.2:94](477)“1941/1947”

Л. Г. ТУПЧІЄНКО-КАДИРОВА*

**СВІДЧЕННЯ ПРО ПОДІЇ ВЕЛИКОЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ**

Проаналізовано кілька свідчень про події Великої Вітчизняної війни. За допомогою структурного аналізу виділені структурні елементи, які проілюстровані відповідними цитатами з текстів свідчень.

Ключові слова: структурний аналіз текстів; усні свідчення; Велика Вітчизняна війна.

Нині в інформаційній сфері можна спостерігати два різноспрямованих явища: перенасичення інформацією чи її відсутність або, точніше, її недостатність. Перенасичення виявляється у тому, що однакова інформація в копіях має багато місць розташування – яскравим прикладом цього є Інтернет. Друге явище – в тому, що сьогодні суспільству не достатньо однієї-двох точок зору на певну подію: наприклад, концепція “усної історії” передбачає активне збирання свідчень багатьох учасників подій, в цих свідченнях, як правило, інформація представлена у деталізованому вигляді. Це робить більш об’єктивним сприйняття, дослідження, інтерпретацію подій. Але зібрані свідчення не повинні осідати додатковим вантажем в архівних сховищах, а бути доступними і у правовому сенсі, і у буквальному – через бази даних, Інтернет. Однак повні тексти свідчень потребують виділення детальних пошукових ознак, тому що пошук за загальними темами свідчень є не достатньо точним, не репрезентує цікаві та важливі деталі. А пошук за окремими словами з текстів є хаотичним, не раціональним і малоефективним. Тому й метою даної статті є подати приклад структурного аналізу свідчень, при якому виділяються групи даних про автора, збирача, текст свідчення та більш детальні структурні елементи (СЕ), які ілюструються відповідними текстовими фрагментами (ТФ). Іншими словами – проводиться предметно-тематична класифікація тексту свідчення та позначаються деякі інші важливі дані.

Загалом методика детального смислового аналізу текстів на рівні словосполучень, речень представлена у працях В. Г. Овчиннікова¹.

* *Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна* – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства Кіровоградського факультету менеджменту та бізнесу Київського Національного університету культури і мистецтв.

Наш підхід будується на виділенні інформаційних міні-повідомлень, фрагментів текстів на рівні частин речень, речення, групи речень, які можна позначити одним і більше типовим відношенням фрагменту до загальної інформації документа. Такі типові відношення (структурні елементи) частково виділяються у всіх видах роботи з документами: автор, назва, дата і т. д.² Але ми більшу увагу приділяємо тексту документів, і структурний аналіз при цьому може сприяти не тільки поглибленому аналізу змісту, але й виділенню потенційних пошукових ознак для створення та ведення повнотекстових баз даних/знань³. Простежується деяка специфіка у складі СЕ досліджених нами офіційних⁴ та особистих листів⁵.

Структурний аналіз саме свідчень нами ще не проводився. Завданнями статті є проведення повного структурного аналізу одного зі свідчень (для прикладу), подання узагальненого аналізу кількох свідчень, виділення специфічних для свідчень СЕ.

Відомо, що у свідченнях, як правило, вказуються: прізвище, ім'я, по батькові (ПБ), зміна прізвища (наприклад, дівоче); рік народження; соціальний стан (наприклад, пенсіонер), освіта, професія, місця роботи; місце проживання та адреса, телефон; підпис автора свідчення*; ПБ, освіта, адреса збирача; дата збирання/фіксації. Ці дані відносяться до групи оформлення свідчення, вони можуть впливати на ступінь достовірності. Крім того за правилами слід опитати не менше 3-х свідків однієї події для більшої об'єктивності. Додатково можна зазначити відносини між автором і збирачем, пропозиції і/або запитання збирача до автора.

Далі у тексті свідчення в квадратних дужках наводяться дані збирача свідчення, у подвійних квадратних дужках – наші.

Стосовно структурного аналізу тексту зауважимо, що здійснюється він послідовно, відповідно до тексту. СЕ виділені жирним шрифтом, ТФ взяті в лапки. Повний текст і ТФ приводяться мовою оригінала. Без лапок, українською мовою і в іменному відмінку наводяться ПБ, географічні назви, тобто невеликі за обсягом ТФ. Якщо той самий ТФ ілюструє два і більше СЕ, назви останніх приводяться разом через прийменник “та” і з великої літери.

Описання документа включає: бібліографічний опис, анотацію, повний текст, структурний аналіз тексту.

Документ

Свідчення Рачкелюк Поліни Іванівни, 1935 р. народження, мешканки смт. [селище міського типу] Новгородки Кіровоградської обл., про події Великої

* Зазначити дівоче прізвище, освіту, адресу, телефон порадив нам ст. науковий співробітник обласного краєзнавчого музею К. Шляховий.

Вітчизняної війни, зібрані Рачкелюк Юлією, студенткою Кіровоградського факультету менеджменту та бізнесу Київського Національного університету культури та мистецтв (КФМБ КНУКіМ) 24 травня 2011 р. – Рукопис. – Укр. мовою. – 2 арк.

Текст

Дуже страшно згадувати ті муки, які наша сім'я пережила в оту жахливу пору війни.

Найтяжчим згадується момент, коли німці захопили наше маленьке село Вершино-Кам'янка. Всіх жителів виганяли з домівок пізньою ніччю і хто в чому був вибігали на вулицю, де стояв лютий мороз. [Взяла носовичка]. Багато нас було... моя сім'я разом з іншими йшли великою кучею до велетенського сараю для худоби. В моєї мами були хворі ноги, йти самостійно їй було дуже важко, ледве перебираючи ногами, вона не стримувала сліз. [Очі в бабусі наповнюються слізьми].

Ночувати було дуже холодно і досить незручно. Посеред ночі я прокинулась в жаху від того, як хтось із німецьких офіцерів кинув з[с?]наряд, десь біля того місця, де ми лягли подрімати, і кінь (біля якого лежала мама) злякався... [плаче] і підскачівши щосили вдаривши копитами мамі по хворим ногам. Ранком в одну із щілин я бачила, як малі діти на подвір'ї бавились (німецькі офіцери деяких із дітей випустили на вулицю), а самі ці офіцери розстелили велике товсте покривало і ласували пайком, який їм надсилали. Один з них протягнув цукерку до хлопчика і щось на німецькому сказав, як ніби: "На, візьми... ну підійди і візьми..." Дитина зрадівши взяла і, повернувшись, почала його їсти. Не зробивши двох кроків, цей німецький офіцер, що поділився ласощами, взяв рушницю і вистрелив в малого... [плаче].

Потім нас всіх вигнали з того сараю і почали гнати до іншого місця перебування, бо пройшов слух, ніби десь наші офіцери чи солдати поряд почали вести воєнні дії по визволенню нашого села. По дорозі моя мама, не витримавши цих мук і знущань, помирає, а ми... [плаче із надривом у голосі].

[[Підпис]]

[[Кінець]]

Структурний аналіз свідчення

Автор (ПІБ): Рачкелюк Поліна Іванівна.

Рік народження: 1935 р.

Місце помешкання: смт. [селище міського типу] Новгородка, Кіровоградська обл.

Збирач: Рачкелюк Юлія.

Відносини між автором і збирачем: Родинні: бабуся та онука.

Соціальний стан збирача та Місце навчання: студентка КФМБ КНУКіМ.

Дата фіксації свідчення: 24 травня 2011 р.

Мова: українська.

Тема: Велика Вітчизняна війна.

Тема (детальна): Окупація; Захоплення села; Смерть дитини; Звільнення села.

Емоційне переживання/сприйняття подій: "Дуже страшно згадувати ті муки, які наша сім'я пережила в оту жахливу пору війни"; "Найтяжчим згадується момент"; "прокинулась в жаху".

Емоційні переживання під час свідчення: “[Взяла носовичка]”; “[Очі в бабусі наповнюються слізьми]”; “[плаче]”; “[плаче із надривом у голосі]”.

Події суспільного життя та події, які стосуються автора: “німці захопили наше маленьке село Вершино-Кам’янка. Всіх жителів виганяли з домівок пізньою ніччю і хто в чому був вибігали на вулицю, де стояв лютий мороз. Багато нас було... моя сім’я разом з іншими йшли великою кучею до велетенського сараю для худоби”; “Ночувати було дуже холодно і досить незручно. Посеред ночі я прокинулась в жаху від того, як хтось із німецьких офіцерів кинув з[с?]наряд, десь біля того місця, де ми лягли подрімати, і кінь (біля якого лежала мама) злякався... і підскачівши щосили вдаривши копитами мамі по хворим ногам”; “Ранком в одну із щілин я бачила, як малі діти на подвір’ї бавились (німецькі офіцери деяких із дітей випустили на вулицю), а самі ці офіцери розстелили велике товсте покривало і ласували пайком, який їм надсилали. Один з них протягнув цукерку до хлопчика і щось на німецькому сказав, як ніби: “На, візьми... ну підійди і візьми...” Дитина зрадівши взяла і, повернувшись, почала його їсти. Не зробивши двох кроків, цей німецький офіцер, що поділився ласощами, взяв рушницю і вистрелив в малого. Потім нас всіх вигнали з того сараю і почали гнати до іншого місця перебування, бо пройшов слух, ніби десь наші офіцери чи солдати поряд почали вести воєнні дії по визволенню нашого села”.

Оцінка та події особистого життя: “В моєї мами були хворі ноги, йти самостійно їй було дуже важко, ледве перебираючи ногами, вона не стримувала сліз”.

Події особистого життя: “По дорозі моя мама, не витримавши цих мук і знущань, помирає, а ми...”.

Місце події: селище Вершино-Кам’янка, Україна.

Далі представимо узагальнений структурний аналіз інших свідчень⁶ (розташовані за алфавітом прізвищ), але рамки статті не дозволяють приводити великі обсяги цитат для описання самих подій, отже дану частину тут ми не представляємо, лише зазначаємо детальні теми. Після цитат подається (також для економії місця) посилання на скорочений варіант описання свідчення, де зазначається лише назва документу та ПІБ автора. Якщо дані до СЕ є однаковими у всіх свідченнях, посилання на свідчення не робиться. В кінці ТФ, який/ї відносяться до певного свідчення, ставиться посилання. ТФ, які відносяться до різних свідчень відділяються крапкою з комою.

Автор(и) (ПІБ) та Рік народження: Бізєєва Олександра Анісімівна, 1924;

Зайченко Віра Іванівна, 1921; Мельник М. Д., 1924; Меньшова Тетяна Тимофіївна, 1924; Церульова Віра Іванівна, [1927–1931?].

Місце помешкання: м. Кіровоград⁷; с. Бережинка⁸ Кіровоградської обл.;

Збирач(і): Кулічок А. та Сошенко А.⁹; Ніцца В.¹⁰

Дата (час) фіксації свідчення: 2010 р.

Мова: українська¹¹.

Мова: російська¹².

Тема (загальна): Велика Вітчизняна війна.

Теми (детальні): Евакуація¹³, Відправлення у Германію, Партизани, Зрада¹⁴, Окупація¹⁵; Госпіталь (Медицина)¹⁶; Відношення до окупантів (негативне)¹⁷; Флот (Казахстан), Дезертири¹⁸; Харчування, Польовання на мирне населення з літаків¹⁹.

Персони (родичі) - імена: “Дуня” – мати автора свідчення; “Коля” – Микола, старший брат автора свідчення²⁰.

Персони - імена: Клавдія, д. Гриша, Фаїна, Євдокія Іванівна (рос.)²¹.

Етнічна приналежність або Національність авторів та персон: [[Росіянка?]] – “В России я жила...”²²; “С нами ехало четыре девушки еврейки, они учились на факультете иностранных языков <...> Одну из евреек звали Фаина²³”; “Долечивали этих пленных немцев. Нам дали переводчиков – чехи, румыны, мадьяры”²⁴; “Я кацапка-сибирячка. Родилась в Сибири”²⁵.

Обов'язки, діяльність під час війни: “...в июне месяце мы остановились в одном колхозе. Помогали [[вся сім'я]] там. <...> Одну из девушек... звали Фаина. Она устроилась переводчиком к немцам, чтобы помогать нашим. <...> Немцы заставляли нас ночью выходить на улицу, чтобы копать окопы. А мы копали, и так километров 30... <...> 10 февраля я на фронт. А я в пальто, туфельках, и меня – на склад. А в армии я была заправщиком, вокруг трактора, машины, и я всю ночь заправляю. Бывало, иду, документы отношу, а мне говорят: “О, заправщик зашёл!” – а от меня же запах. Ездили по обмундирование, а с одежды выпадают вши, они по головам ползают. <...> Была я и в складе горючем, и зам. [[естителем]] вещевого, а потом ещё и в штаб перевели. У меня был мелкий почерк, и меня часто просили, чтобы я писала почётные листы”²⁶; “Мы работали в полевых палатках первой мед[[ицинской]]. помощи, мы промывали раны и направляли дальше в госпиталь. Потом я работала в спец. [[иальном]] госпитале – туда направляли всех раненых в живот, голову, конечности. <...> Кончилась война в 1945. Приходит комиссар и говорит, что мы будем спец[[иальным]]. госпиталем, и будем лечить немцев. Мы были сильно удивлены. А он говорит: “Мы же миролюбивая страна!” Чистое белое бельё и мы немцев принимали с сентября 1945 по 1947 год. Долечивали этих пленных немцев. <...>”²⁷; “сім'я моя жила за 7 кілометрів від Києва, в селі Петрушки. <...> мого батька визвали в воєнкомат на війну. Тоді батьки двох сімей (серед них мій батько) взяли лопати і стали копати землянку. Викопали на березі річки Ірпінь, бо німці не кидали бомби на берега. Поселили дітей і жінок своїх у цю землянку, поклали балки, деякі були напівгнилі, уложили гіллям з дерев, присипали землею і дерном (викопували лопатами невеликі квадратики із

травою і корінням, щоб замаскувати і німцям подумалось, що це бергер)»²⁸; «Была помощником капитана. Жила в Казахстане. 5 лет плавала и возила дезертиров. Их ловили, а мы возили. Среди мужиков работала, как волк, они мне подчинялись. Я две семьи содержала»²⁹; «У каждого в семье были свои обязанности. В мою обязанность входило брать младшую сестру и бежать к лесу, когда будут лететь самолёты. <...> Все, кто мог, вытаскивали раненых солдат, оказывали первую помощь. Хоронили мёртвых. <...> А когда подтягивали свежие войска, в основном это было ночью, они стучали в окна, для того чтобы хозяйки выходили помогать завтрак готовить. <...> В 13 лет мальчики уже работали за станками. Я работала в яслях. В госпиталь ходили помогать врачам предоставлять первую помощь раненым. Также мы ходили семьями по очереди на караул с калатушками, чтобы не уснуть и успеть предупредить всех про немцев»³⁰.

Професія під час події у свідченні та відповідна освіта: «заправщик» [[пального]]³¹; «Окончила мед[[ицинский]]. институт. <...> В армии стала войск. [[військовим?]] врачом»³²; «За войну, 22 июня, я как раз окончила техникум и уже в те годы начинала плавать. Была помощником капитана»³³.

Географічні місцевості у тексті: Дон³⁴; «Жила в Краснодаре. <...> Немец подошёл к Ростову. <...> Когда война дошла до Сталинграда, и наши окружили Гитлера, через Ростов закрыли выход. <...> Мы и дальше лечили этот тиф, пока не освободили Сталинград. <...> Мы долечивали больных в Краснодаре»³⁵; «сім`я моя жила за 7 кілометрів від Києва, в селі Петрушки»³⁶; «Жила в Казахстане. 5 лет плавала и возила дезертиров. <...> Родилась в Сибири. <...> Потом 16 с половиной лет на Чукотке провела, потом в Украину переехала»³⁷; «В России я жила в селе недалеко от Калинина. <...> Когда наши прогнали от Москвы немцев, стало легче»³⁸.

Географічні назви: Дон³⁹; Краснодар, Ростов, Сталинград⁴⁰; Київ, село Петрушки⁴¹; Казахстан, Сибір, Чукотка, Україна⁴²; Росія, Калінін, Москва⁴³.

Крайні дати, які згадуються: 1941–1947 рр.

Висновки. У результаті структурного аналізу виділені типові структурні елементи інформаційної складової свідчень: Автор (ПІБ), Рік народження, Місце помешкання, Збирач, Відносини між автором і збирачем, Дата фіксації свідчення, Мова, Тема (загальна), Теми (детальні), Емоційне переживання/сприйняття подій, Емоційні переживання під час свідчення, Події суспільного та Особистого життя, Оцінка події, Персона, Етнічна приналежність або Національність авторів та персон, Обов`язки або діяльність під час події, Професія під час події та відповідна освіта, Місце події, Географічні місцевості, які згадуються у тексті. Вони проілюстровані відповідними фрагментами тексту.

Специфічними й необхідними саме для свідчень є конкретні дані про автора, дані про збирача, описання емоційного стану під час розповіді.

Щодо оформлення свідчень, на наш погляд, широка група даних про автора свідчення та зазначення даних про збирача – вік на час подій та збирання, рівень освіти, різні місця перебування/проживання автора – певною мірою впливають на кругозір, оцінку подій, відбір фактів, отже, на достовірність та об'єктивність свідчень.

Для повнотекстових баз даних, на наш погляд, є доцільним виділення, крім загальної теми, окремих подій та географічних місць як пошукових ознак, адже при створенні інформаційних масивів з великою кількістю документів-свідчень стане можливим зіставлення кількох (багатьох) свідчень, які стосуються тих самих подій, географічних місць тощо. Це сприятиме зменшенню суб'єктивності інформації при її дослідженні, сприйнятті.

У перспективі подальших розвідок у даному напрямку – продовження дослідження та структуризації, як свідчень, так і інших видів документів.

¹ Овчинников В. Г. Методологическое введение в информатику / В. Г. Овчинников. – М. : Компания Спутник+, 2004. – 216 с.

² Загальний міжнародний стандарт архівного описування : ISAD(G) / укр. версія Г. В. Папакіна. – 2-ге вид. – К., 2001. – 47 с.

³ Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Описання музичних та інших документів на основі інтегрованого формату описування / Л. Г. Тупчієнко-Кадирова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 2. – С. 14–23.

⁴ Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Структурний аналіз інформаційної складової офіційних листів / Л. Г. Тупчієнко-Кадирова // Рукописна та книжкова спадщина України : археогр. дослідження унікальних арх. та бібл. фондів. – К., 2010. – Вип. 14. – С. 358–376.

⁵ Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Структурний аналіз інформаційної складової особистих листів / Л. Г. Тупчієнко-Кадирова // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 30. – У друці.

⁶ Свідчення Бізеєвої Олександри Анісімівни, 1924 р. народження, мешканки м. Кіровограда, про події Великої Вітчизняної війни, зібрані Кулічок А. та Сошенко А., студентками КФМБ КНУКіМ, у 2011 р. – Рукопис. – Рос. мовою. – 2 арк.; Свідчення Зайченко Віри Іванівни, 1921 р. народження, воєнного лікаря у роки війни, мешканки м. Кіровограда, про події Великої Вітчизняної війни, зібрані Кулічок А. та Сошенко А., студентками КФМБ КНУКіМ, у 2011 р. – Рукопис. – Рос. мовою. – 2 арк.; Свідчення Мельник М. Д., 1924 р. народження, мешканки с. Березинки Кіровоградської області, про події Великої Вітчизняної війни, зібрані Ніццой В., студенткою КФМБ КНУКіМ, у 2011 р. – Рукопис. – Рос. мовою. – 2 арк.; Свідчення Меньшової Тетяни Тимофіївни, 1924 р. народження, мешканки м. Кіровограда, про події Великої Вітчизняної війни, зібрані Кулічок А. та Сошенко А., студентками КФМБ КНУКіМ, у 2011 р. – Рукопис. – Рос. мовою. – 2 арк.; Свідчення Церульової Віри Іванівни, [1927–1931 р. народження?], мешканки м. Кіровограда, про події Великої Вітчизняної війни, зібрані Сошенко А. та Кулічок А., студентками КФМБ КНУКіМ, у 2011 р. – Рукопис. – Рос. мовою. – 2 арк.

- 7 Свідчення Бізеєвої О. А.; Зайченко В. І.; Меньшової Т. Т.; Церульової В. І.
- 8 Свідчення Мельник М. Д.
- 9 Свідчення Бізеєвої О. А.; Зайченко В. І.; Меньшової Т. Т.; Церульової В. І.
- 10 Свідчення Мельник М. Д.
- 11 Свідчення Мельник М. Д.
- 12 Свідчення Бізеєвої О. А.; Зайченко В. І.; Меньшової Т. Т.; Церульової В. І.
- 13 Свідчення Бізеєвої О. А., Церульової В. І.
- 14 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 15 Свідчення Бізеєвої О. А., Мельник М. Д.
- 16 Свідчення Зайченко В. І.
- 17 Свідчення Мельник М. Д.
- 18 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 19 Свідчення Церульової В. І.
- 20 Свідчення Мельник М. Д.
- 21 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 22 Свідчення Церульової В. І.
- 23 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 24 Свідчення Зайченко В. І.
- 25 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 26 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 27 Свідчення Зайченко В. І.
- 28 Свідчення Мельник М. Д.
- 29 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 30 Свідчення Церульової В. І.
- 31 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 32 Свідчення Зайченко В. І.
- 33 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 34 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 35 Свідчення Зайченко В. І.
- 36 Свідчення Мельник М. Д.
- 37 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 38 Свідчення Церульової В. І.
- 39 Свідчення Бізеєвої О. А.
- 40 Свідчення Зайченко В. І.
- 41 Свідчення Мельник М. Д.
- 42 Свідчення Меньшової Т. Т.
- 43 Свідчення Церульової В. І.

Проанализировано несколько свидетельств очевидцев событий Великой Отечественной войны. С помощью структурного анализа выделены структурные элементы, которые проиллюстрированы соответствующими цитатами из текстов свидетельств.

Ключевые слова: структурный анализ текстов; устные свидетельства; Великая Отечественная война.

There are analyzed some evidences on the events of Great Patriotic War in the article. Using the structural analysis are isolated the structural elements, which are illustrated by the relevant quotes.

Keywords: the structural analysis of texts; oral testimonies; the Great Patriotic War.